

МАЛИЙ БІЗНЕС УКРАЇНИ У НОВІЙ СИСТЕМІ КООРДИНАТ

У статті запропоновано методика та здійснено оцінку рівня розвитку малого бізнесу в Україні на основі зіставлень з показниками розвитку малого бізнесу У Великобританії. За результатами оцінки визначено стратегічні пріоритети розвитку вітчизняного малого бізнесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, суб'єкти малого підприємництва, структура малого бізнесу за видами економічної діяльності.

В статтє предложена методика и проведена оценка уровня развития малого бизнеса в Украине на основе сопоставлений с показателями развития малого бизнеса в Великобритании. По результатам оценки определены стратегические приоритеты развития отечественного малого бизнеса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: малый бизнес, субъекты малого предпринимательства, структура малого бизнеса по видам экономической деятельности.

The assessment of the level of small business development in Ukraine based on comparisons with the indicators of small business development in the UK are presented in the article. The methodical approach to the evaluation of small business development is offered. The strategic development priorities of the national small business sector are identified by results of research.

KEYWORDS: small business, structure of small businesses by economic activity.

Постановка проблеми. Малий бізнес об'єктивно, за своєю природою не може бути рівноправним конкурентом великих компаній (обмежені можливості залучення фінансових ресурсів, гірші умови придбання матеріальних ресурсів, найму кваліфікованих працівників тощо) і виправити цей так званий «ринковий провал» самі по собі ринкові механізми не здатні. З іншого боку незамінна роль, яку виконує малий бізнес (МБ) в економіці будь-якої країни (скорочення безробіття, розвиток конкуренції, насичення певних сегментів ринку товарами та послугами, активізація інноваційних процесів) обумовлює необхідність формування та реалізації відповідної державної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для його розвитку.

Кожна країна розробляє свою концепцію підтримки малого і середнього бізнесу, яка ґрунтується на розумінні національних інтересів суспільства на кожному з етапів його розвитку. При

цьому визначення стратегічних пріоритетів розвитку МБ має базуватися на точній констатації його реального стану.

Багатоаспектна проблематика дослідження параметрів розвитку малого бізнесу знайшла широке висвітлення у працях вітчизняних науковців. На сьогоднішній день опубліковані результати ґрунтовних наукових досліджень з цієї проблематики, у тому числі З. С. Варналія [8], П. Д. В. Ляпіна [7], С. Г. Дриги [5] та ін. Оцінка рівня розвитку вітчизняного МБ у цих дослідженнях здійснювалася на основі критеріїв визначення малих підприємств (МП), встановлених у 1998 р. Запровадження в Україні у вересні 2008 р. нових критеріїв віднесення підприємств до категорії малих, середніх і великих наблизило їх визначення до європейських стандартів, але водночас змінило значення показників, які характеризують стан, тенденції та структурні параметри розвитку вітчизняного малого бізнесу. До того ж вітчизняна статистика для спос-тереження й обліку МП використовує одночасно два рівнозначних критерії: середньооблікова чисельність працюючих на підприємстві та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за звітний рік. Такий підхід не відповідає європейській практиці, де розмірні групи підприємств для їх статистичного обліку визначені тільки за одним критерієм кількості працюючих на підприємстві. Це унеможливило коректне зіставлення показників МБ в Україні та в країнах ЄС і призводить до розбіжностей в оцінках рівня розвитку і структурних параметрів вітчизняного МБ. Цей висновок підтверджують дані табл. 1.

Таблиця 1

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ
У 2007 Р. ЗА КРИТЕРІЯМИ ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ 1998 Р., 2008 Р.
І ЗА СТАТИСТИЧНИМИ КРИТЕРІЯМИ ЄС**

Показники	МП за критеріями 1998 р. ¹	МП за критеріями 2008 р. ²	МП за статистичними критеріями ЄС ³
Кількість МП, тис. од.	324,0	352,4	...
Кількість зайнятих на МП працівників, тис. осіб	1748,1	2231,5	...

¹ Підприємства, в яких середня кількість працівників за звітний рік не перевищує 50 осіб та обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей рік не перевищує 500 тис. євро.

² Підприємства, в яких середня кількість працівників за звітний рік не перевищує 50 осіб та обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей рік не перевищує 70 млн грн.

³ Підприємства з кількістю найманих працівників до 49 осіб.

Показники	МП за критеріями 1998 р. ¹	МП за критеріями 2008 р. ²	МП за статистичними критеріями ЄС ³
Кількість найманих на МП працівників, тис. осіб	1674,2	2154,3	2158,3
Обсяг реалізованої МП продукції (робіт, послуг), млн грн	106049,5	436247,8	848262,0

Застосування нових критеріїв визначення МП у порівнянні зі старими збільшило кількість зайнятих на МП працівників на 27,6 %, кількість найманих працівників — на 28,9 %, а обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) — аж на 411,3 %. Показники українських МП у 2007 р. за статистичними критеріями ЄС, як видно з табл. 1, відрізняються від показників МП, розрахованих за новими (2008 р.) критеріями: за незначного (на 1,9 %) збільшення кількості найманих працівників, обсяги реалізованої МП продукції зросли на 194,4 %. Отже, проблеми методики економічного аналізу та оцінки рівня розвитку МБ в Україні набувають сьогодні нової актуальності.

Мета дослідження полягає у розробці методики оцінки рівня розвитку МБ в Україні на основі міжнародних зіставлень, її апробації та визначення за результатами проведеного аналізу стратегічних пріоритетів у розвитку вітчизняного малого бізнесу.

Основні результати дослідження. Рівень розвитку МБ розглядається нами як комплексне економічне поняття, яке визначається не тільки його місцем в структурі національної економіки (у порівнянні із секторами середнього і великого бізнесу), але й показниками його стану в зіставленні з аналогічними показниками МБ у розвинених країнах.

Необхідною передумовою об'єктивного аналізу сучасного стану, тенденцій і пропорцій розвитку вітчизняного МБ є визначення цієї категорії. Чинне вітчизняне законодавство не містить визначення МБ. Натомість наводиться поняття «суб'єкти малого підприємництва». Отже категорію «малий бізнес» можна тлумачити як сектор національної економіки, який утворюють суб'єкти малого підприємництва (СМП). До СМП українське законодавство⁴ відносить МП,

¹ Підприємства, в яких середня кількість працівників за звітний рік не перевищує 50 осіб та обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей рік не перевищує 500 тис. євро.

² Підприємства, в яких середня кількість працівників за звітний рік не перевищує 50 осіб та обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей рік не перевищує 70 млн грн.

³ Підприємства з кількістю найманих працівників до 49 осіб.

⁴ Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III

фізичних осіб — підприємців (ФО-П) та фермерські господарства (ФГ). Сектор малого бізнесу у нашому дослідженні розглядається відповідно до міжнародної статистичної практики, тобто із включенням до його складу МП і ФО-П, але без врахування ФГ.

Встановлення будь-яких критеріїв визначення малого бізнесу переслідує дві мети:

— мету підтримки цього сектору національної економіки, тобто виокремлення однорідних груп суб'єктів господарювання, які мають схожі проблеми у процесі створення і подальшої діяльності, і які держава здатна пом'якшати або усунути;

— мету статистичного спостереження й обліку, які визначають загальні межі сектора МБ та його базових розмірних груп: мікро- та малих підприємств.

Зазначені цілі є певною мірою суперечливими. Критерії з метою підтримки вимагають якомога більшої деталізації для точного визначення груп суб'єктів господарювання, які потребують державної підтримки. Навпаки, критерії для статистичних цілей вимагають максимального спрощення. Отже при визначенні критеріїв МБ має бути знайдений розумний компроміс.

У Європейському Союзі для розв'язання цієї суперечності застосовано таку методику формування критеріїв малого і середнього бізнесу.

1. Європейською Комісією прийнято наступні критерії визначення мікро-, малих і середніх підприємств, які у сукупності утворюють сектор малого і середнього бізнесу в економіці країн ЄС (табл. 2).

Таблиця 2

**КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ МІКРО-, МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ,
ПРИЙНЯТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОМІСІЄЮ**

Критерії визначення	Мікропідприємства	Малі підприємства	Середні підприємства
Максимальна кількість працюючих, осіб	<10	<50	<250
Максимальна величина річного обороту, млн EUR	7	40	—
Максимальна величина балансової вартості активів, млн EUR	5	27	—

2. Для того щоб підприємство вважалось мікро-, малим або середнім, воно має відповідати критерію чисельності працюючих та одному з двох фінансових критеріїв. При цьому підприємство має бути економічно незалежним (тобто підприємство або група підприємств які не відносяться до сектору малого і середнього біз-

несу може володіти не більше ніж 25 % власності підприємства з сектору малого і середнього бізнесу).

3. Верхні межі річного обороту і балансової вартості активів мають регулярно (звичайно 1 раз за 4 роки) переглядатися з метою врахування змін, які відбуваються в економіці країн ЄС.

4. Критерії обсягу річного обороту та балансової вартості активів використовуються лише як критерії для цілей підтримки (обмежують доступ суб'єктів господарювання, які не відповідають цим критеріям, до ресурсів, які спрямовуються державою з бюджету для підтримки і розвитку малого і середнього бізнесу).

5. Згідно «Рекомендацій Євро Комісії про визначення мікро-, малих і середніх підприємств» розмірні групи підприємств для їх статистичного обліку встановлені тільки за одним критерієм кількості працюючих на підприємстві. Статистичне спостереження відповідно до зазначених рекомендацій Єврокомісії проводиться за такими групами підприємств.

Малі підприємства:

- кількість найманих працівників — 0 осіб;
- кількість найманих працівників від 1 до 9 осіб;
- кількість найманих працівників від 10 до 49 осіб.

Середні підприємства:

- кількість найманих працівників від 50 до 249 осіб.

Великі підприємства:

- кількість найманих працівників від 250 до 499 осіб;
- кількість найманих працівників 500 і більше осіб.

По-іншому проблема суперечності при визначенні критеріїв МП розв'язується в Україні. Вітчизняна статистика для спостереження й обліку МП використовує одночасно два рівнозначних критерії: середньооблікова чисельність працюючих на підприємстві та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за звітний рік. Такий підхід, навіть за нових (2008 р.) критеріїв визначення МП, застосування яких, як вже зазначено, суттєво збільшило частку МП у структурі національної економіки, не відповідає європейській практиці й унеможливорює коректне співставлення показників розвитку малого бізнесу в Україні та в країнах ЄС.

З метою забезпечення зіставлення показників розвитку МБ в Україні та в країнах ЄС інформаційну базу даного дослідження сформовано за офіційними даними Держкомстату України по ФО-П і по підприємствам — суб'єктам господарювання, згрупованих за кількістю найманих працівників (підприємства з кількістю найманих працівників до 49 осіб — малі підприємства, у тому числі підприємства з кількістю найманих працівників до 9 осіб — мікропідприємства; від 50 до 249 осіб — середні підприємства;

250 і більше осіб — великі підприємства) за період 2007—2010 рр. Статистична інформація по вказаним суб'єктам підприємницької діяльності подається за надзвичайно обмеженим колом показників (кількість найманих працівників; обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у діючих цінах)¹, значення яких за 2007 р. і 2010 р. наведено у табл. 3.

У процесі дослідження були також проведені розрахунки відносних показників розвитку малих підприємств (підприємств без найманих працівників і підприємств з кількістю найманих працівників від 1 до 49 осіб), середніх підприємств (з кількістю найманих працівників від 50 до 249 осіб) і великих підприємств (з кількістю найманих працівників понад 250 осіб) у Великобританії у 2007 р. та у 2010 р. Результати розрахунків, наведені у табл. 3, дозволяють зробити висновок, що сектор малого бізнесу в Україні за відносними кількісними показниками співставний з масштабами розвитку малого бізнесу у Великобританії.

За даними табл. 3 можна також зробити висновок про різноспрямовані тенденції у розвитку вітчизняного великого, середнього і малого бізнесу. Збільшення частки найманих працівників, а також частки у загальних обсягах реалізованої продукції за досліджуваній період відбувалося виключно на великих підприємствах. Натомість зворотна тенденція до зменшення цих показників спостерігається по групам середніх підприємств, МП та ФО-П.

Зазначені тенденції у розвитку малого бізнесу, великих і середніх підприємств обумовили зрушення у міжсекторній структурі суб'єктів господарювання в Україні. Наведені у табл. 3 дані дозволяють стверджувати, що вітчизняний малий бізнес перетворився в один з ключових секторів національної економіки. Суб'єкти малого підприємництва станом на кінець 2010 р. забезпечували роботою значно більшу кількість найманих працівників (34,2 %), ніж середні підприємства (19,2 %). Внесок СМП у загальні обсяги реалізованої суб'єктами господарювання у 2010 р. продукції (робіт, послуг) становив 34,3 %, що майже вдвічі більше за частку середніх підприємств (17,8 %). Аналогічні пропорції між секторами середнього і малого бізнесу склалися й у Великобританії.

---

¹ У 2003—2007рр. Держкомстат України у статистичних збірниках «Основні економічні показники діяльності підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності» оприлюднював показники діяльності підприємств — суб'єктів підприємницької діяльності, згрупованих за критерієм середньої кількості найманих працівників: до 10 осіб; від 11 до 50 осіб; від 51 до 250 осіб; від 251 до 500 осіб; 501 і більше осіб. Інформація в них надавалася за порівняно широким колом показників. Починаючи з 2008 р. Держкомстат України оприлюднює статистичні збірники «Діяльність суб'єктів господарювання», де інформація по підприємствам, згрупованим за кількістю найманих працівників, надається за дуже обмеженим колом показників.

Таблиця 3

ВНЕСОК ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ, СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ І СМП У ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У 2007 ТА У 2010 РОКАХ (У % ДО ПІДСУМКУ)

Показники	у тому числі в Україні (за критеріями 2008 р.)		у тому числі в Україні (за статистичними критеріями ЄС)				у тому числі у Великій Британії												
	ВП	СП	СМП	з них		ВП	СП	СМП											
				МП	ФО-П														
СГ всього																			
Частка у загальній кількості СГ																			
2007 р.	100,0	0,1	1,0	98,9	14,7	84,2	...	...	...	85,3	0,2	0,6	99,2						
2010 р.	100,0	0,9	1,0	98,9	14,9	84,0	...	...	...	85,3	0,2	0,6	99,2						
Частка у загальній кількості зайнятих у СГ працівників																			
2007 р.	100,0	26,8	27,1	46,1	17,4	28,7	...	...	...	28,7	40,8	11,6	47,6						
2010 р.	100,0	30,9	23,4	45,7	19,4	26,3	...	...	...	26,3	41	12,0	47						
Частка у загальній кількості найманих у СГ працівників																			
2007 р.	100,0	32,7	33,0	34,3	20,4	13,9	45,7	19,9	34,4	20,5	13,9	49,6	14,1	36,3					
2010 р.	100,0	37,5	28,4	34,1	22,6	11,5	46,6	19,2	34,2	22,7	11,5	49,1	15,0	35,9					
Частка у загальних обсягах реалізованої СГ продукції (робіт, послуг)																			
2007 р.	100,0	37,0	40,0	23,0	17,0	6,0	40,7	20,3	39,0	33,0	6,0	48,3	14,2	37,5					
2010 р.	100,0	45,7	34,6	19,7	13,3	6,4	47,9	17,8	34,3	27,9	6,4	51,5	13,6	34,9					

Аналіз даних табл. 2 і 3 вказує на суттєве (на 194,4 %) збільшення у 2007 р. частки вітчизняних МП (визначених за статистичними критеріями ЄС) у загальних обсягах реалізованої СГ продукції (робіт, послуг) проти частки, яка припадає на МП, визначені за новими (2008 р.) критеріями, яке супроводжувалося практично мізерним (всього на 1,9 %) збільшенням кількості найманих на МП працівників. Це дозволяє висунути гіпотезу про наявність в економіці України нетипових малих підприємств, для яких характерні аномально високі показники обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) у розрахунку на одного найманого на них працівника. Збільшення частки МП у загальному обсязі реалізованої вітчизняними підприємствами продукції (робіт, послуг) відбулося за рахунок сектора середніх підприємств. Це означає, що у складі середніх підприємств, визначених за новими критеріями, функціонують підприємства з середньообліковою чисельністю працюючих до 50 осіб, але з обсягами валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг), які перевищують 70 млн грн.

Наведені у табл. 3 дані вказують також і на вагомую роль ФО-П у структурі вітчизняних СМП. За нашими розрахунками у ФО-П у 2010 р. працювало 33,5 % від кількості найманих у малому бізнесі працівників, але вони забезпечували всього тільки 18,7 % від обсягів реалізованої СМП продукції (робіт, послуг).

Отримати більш повне уявлення про рівень розвитку СМП в Україні у порівнянні з МБ у Великобританії дозволяє аналіз структури СМП за видами економічної діяльності. Як видно з даних табл. 4, існують принципові відмінності у структурі малого бізнесу в Україні та у Великобританії за видами економічної діяльності діяльність.

У першу чергу слід зазначити, щодо видів економічної діяльності, у яких домінують МП Великобританії за показниками кількості зайнятих та обсягів реалізованої продукції, як видно з даних табл. 3, належать: сільське господарство; будівництво; операції з нерухомим майном; освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних та індивідуальних послуг. До таких видів діяльності, у порівнянні з малим бізнесом в Україні, не потрапила торгівля.

Результати проведених нами розрахунків свідчать, що пріоритетною сферою діяльності суб'єктів малого бізнесу у Великобританії (так само, як і середнього і великого) є сфера послуг. Частка найманих на малих підприємствах цієї сфери працівників у Великобританії у 2 рази більше, ніж в Україні. Натомість частка найманих на МП працівників сфери торгівлі у Великобританії менша порівняно з вітчизняними МП у 3 рази. Торгівля, хоча і є одним з пріоритетних видів економічної діяльності МП у Великобританії, але частка найманих тут працівників співставна з частками найманих працівників на малих будівельних і промислових підприємствах.

**ЧАСТКА ВЕЛИКИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ І СМП В УКРАЇНІ ТА У ВЕЛИКОБРИТАНІІ
У 2010 Р. У ЗАГАЛЬНИЙ КІЛЬКОСТІ НАЙМАНИХ У СГ ПРАЦІВНИКІВ ТА
У ЗАГАЛЬНОМУ ОБСЯГУ РЕАЛІЗОВАНОЇ СГ ПРОДУКЦІЇ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Види економічної діяльності	СГ всього				у тому числі в Україні (за критеріями 2008 р.)				у тому числі в Україні (за статистичними критеріями ЄС)				у тому числі у Великій Британії			
	ВП	СП	СМП	з них	ВП	СП	СМП	з них	ВП	СП	СМП	з них	ВП	СП	СМП	
																МП
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство																
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стг	100,0	14,8	63,6	21,6	19,9	1,7	33,0	45,6	21,4	19,7	1,7	1,7	4,7	93,6		
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стг	100,0	28,1	52,2	19,7	16,2	3,5	38,8	40,0	21,2	17,7	3,5	7,8	9,6	82,6		
Промисловість																
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стг	100,0	59,5	26,3	14,2	11,1	3,1	70,2	15,7	14,1	11,1	3,0	44,1	21,9	34,0		
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стг	100,0	74,5	20,0	5,5	4,3	1,2	76,6	15,6	7,8	6,5	1,2	67,0	16,3	16,7		

Продовження табл. 4

Будівництво														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-сті	100,0	12,5	34,0	53,5	50,4	3,1	20,2	26,6	53,2	50,1	3,1	16,6	9,6	73,8
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-сті	100,0	19,0	42,4	38,6	34,4	4,2	23,5	26,7	49,8	45,6	4,2	31,2	13,9	54,9
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-сті	100,0	21,0	17,4	61,6	27,4	34,2	22,2	14,7	63,1	28,9	34,2	55,0	9,2	35,8
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-сті	100,0	30,8	41,5	27,7	18,1	9,6	30,8	19,9	49,3	39,7	9,6	52,2	12,8	35,0
Діяльність готелів та ресторанів														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-сті	100,0	8,7	22,4	68,9	32,6	36,3	13,8	17,8	68,3	32,0	36,3	42,7	12,2	45,1
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-сті	100,0	20,4	28,1	51,5	21,7	29,8	27,3	21,1	51,6	21,8	29,8	42,2	12,3	45,5
Діяльність транспорту та зв'язку														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-сті	100,0	65,7	17,5	16,8	10,5	6,3	73,3	10,1	16,6	10,3	6,3	58,0	8,4	33,6

Продовження табл. 4

Види економічної діяльності	СТ всього				у тому числі в Україні (за критеріями 2008 р.)				у тому числі в Україні (за статистичними критеріями ЄС)				у тому числі у Великобританії			
	ВП	СП	СМП	з них МП	ВП	СП	СМП	з них МП	ВП	СП	СМП	з них МП	ФО-П	ВП	СП	СМП
Діяльність транспорту та зв'язку																
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стї	100,0	64,0	18,1	17,9	9,8	8,1	8,1	68,4	12,5	19,1	11,0	8,1	62,4	12,4	25,2	
Фінансова діяльність																
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стї	100,0	37,7	30,1	32,2	30,9	1,3	50,5	16,4	33,1	31,8	1,3	75,2	7,5	17,3		
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стї	100,0	3,6	90,9	5,5	4,9	0,6	9,0	8,6	82,3	81,7	0,6	...	...	...		
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям																
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стї	100,0	7,3	39,1	53,6	48,4	5,2	20,6	25,9	53,5	48,4	5,1	32,9	13,0	54,1		

Продовження табл. 4

Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям														
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стї	100,0	39,1	27,9	33,0	22,5	10,5	43,6	13,9	42,5	32,0	10,5	32,3	16,0	51,7
Освіта														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стї	100,0	...	...	...	...	5,1	26,1	24,0	49,9	44,8	5,1	...	...	71,4
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стї	100,0	...	...	...	...	19,9	25,9	23,9	50,2	30,3	19,9	18,3	14,1	67,6
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту														
% до загальної к-ті найманих у СГ пр-ків за видом екон. д-стї	100,0	7,1	37,9	55,0	34,6	20,4	16,6	28,7	54,8	34,4	20,4	26,3	8,5	65,2
% до загального обсягу реаліз.СГ продукції за видом екон. д-стї	100,0	18,6	29,4	52,0	20,3	31,7	23,6	22,5	53,9	22,2	31,7	57,5	7,8	34,7

Діяльність суб'єктів вітчизняного малого бізнесу зосереджена переважно у сфері торгівлі (66,9 % від загальних обсягів реалізованої СМП продукції (робіт, послуг) і 52,8 % від загальної кількості найманих у СМП працівників). Значно меншою часткою СМП присутні у сфері послуг (відповідно 21,2 % і 26,2 %) та у виробничій сфері (відповідно 12,0 % і 21,0 %).

Дзеркально навпаки виглядає структура великих і середніх підприємств за видами економічної діяльності. Пріоритетною для великих і середніх підприємств є виробнича сфера. За показником кількості найманих працівників у структурі великих і середніх підприємств на другій позиції знаходиться сфера послуг, а на третій — сфера торгівлі.

Розраховані у табл. 4 показники дозволяють виокремити види економічної діяльності, у яких домінуючі позиції належать українським суб'єктам малого підприємництва. До таких видів економічної діяльності як за показником кількості найманих працівників, так і за показником обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) належать: будівництво; торгівля; діяльність готелів та ресторанів; фінансова діяльність; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; надання комунальних та індивідуальних послуг.

Важливою складовою економічного аналізу малого бізнесу в Україні є аналіз його структури за категоріями СМП. Наведені у табл. дані вказують на вагомую роль ФО-П у структурі вітчизняного малого бізнесу. Пріоритетними видами діяльності для ФО-П є торгівля, діяльність готелів і ресторанів. Саме у цих видах економічної діяльності питома вага ФО-П перевищує частку МП за чисельністю зайнятих працівників. Внесок ФО-П у загальні по СМП обсяги реалізації продукції є вагомим у таких видах економічної діяльності, як готелі та ресторани і надання комунальних та індивідуальних послуг.

Структура МП за видами економічної діяльності відрізняється від такої структури по всім СМП. Сфера торгівлі у галузевій структурі МП втратила свої позиції лідера. Так, частка працівників найманих на малих торговельних підприємствах (28,9 %) є меншою проти їх частки у сфері послуг (36,2 %) та у виробничій сфері (34,9 %).

Висновки. У цілому результати проведених досліджень дають підстави для таких висновків.

1. Використання вітчизняною статистикою при визначенні підприємств за їх розмірами одночасно двох рівнозначних критеріїв: по-перше, викривлює інформацію щодо реальних пропорцій

у розвитку великого, середнього і малого бізнесу, на підставі якої формуються засади державної політики підтримки вітчизняного малого бізнесу; по-друге, унеможливило об'єктивну оцінку рівня розвитку малого бізнесу в Україні на основі міжнародних порівнянь.

2. На сьогоднішній день в економіці України функціонують так звані нетипові малі підприємства, які за показником обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного найманого працівника аномально відрізняються не тільки від решти малих, але і від середніх підприємств. Врахування нетипових малих підприємств із їхньою значною часткою в загальних обсягах реалізованої продукції у складі малих підприємств (що відповідає західно-європейським статистичним стандартам) суттєво змінює уявлення про пропорції між секторами великих, середніх і малих підприємств в Україні.

3. Можливості ґрунтового дослідження нетипових малих підприємств на сьогоднішній день (порівняно з періодом 2003—2007 рр.) значно обмежені інформаційною базою офіційної статистики, що вимагає, принаймні, повернення до методології статистичного обліку діяльності підприємств — суб'єктів господарювання минулих років.

4. За роки ринкових трансформацій в Україні малий бізнес перетворився в один із ключових секторів національної економіки, який за часткою зайнятих і найманих працівників та внеском у загальні обсяги реалізованої продукції поступається лише великим підприємствам і значно випереджає сектор середнього бізнесу.

5. Сектор малого бізнесу в Україні за відносними кількісними показниками (частка у загальній кількості найманих у СГ; частка у загальних обсягах реалізованої СГ продукції), визначеними за статистичними критеріями ЄС, цілком спів ставний з аналогічними показниками розвитку малого бізнесу в європейських країнах, зокрема, у Великобританії.

6. Малий бізнес в Україні зосереджений переважно у сфері торгівлі, тоді як у розвинених країнах пріоритетною сферою діяльності СМП є насамперед сфера послуг.

7. Відповідність кількісних показників розвитку малого бізнесу в Україні рівню аналогічних показників малого бізнесу в європейських країнах за одночасного погіршення якісних параметрів його розвитку свідчить про необхідність зміни пріоритетів державної політики підтримки малого бізнесу. В основу формування нової системи організаційно-економічних механізмів дер-

жавного регулювання малого бізнесу в Україні має бути покладений селективний підхід з орієнтацією на забезпечення вищого рівня якості розвитку малого бізнесу. До ключових напрямків активізації розвитку вітчизняного малого бізнесу в першу чергу слід віднести стимулювання МП сфери послуг і виробничих МП до взаємодії із середніми і великими підприємствами.

Література

1. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. №2063-III.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» №523-IV від 18.09.2009 р.
3. «Діяльність суб'єктів господарювання» 2010 рік. Статистичний збірник, Державна служба статистики України. — К., 2011. — 454 с.
4. «Діяльність суб'єктів малого підприємництва» 2010 рік. Статистичний збірник, Державна служба статистики України. — К., 2011. — 204 с.
5. *Дрига С. Г.* Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: Монографія. — К.: ТОВ «ДКС центр», 2009. — 362 с.
6. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: Зб. наук. статей / За ред. Я. А. Жаліла. — К.: Альтерпрес, 2002. — 118 с.
7. Мале підприємництво України: процес розвитку / Ред. Д. Ляпін. — К.: Ін-т конкурентного суспільства, 2001. — 253 с.
8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь. Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. — К., 180 с.
9. Статистичний щорічник України за 2010 рік. Державна служба статистики України. — К., 2011. — 560 с.

УДК 330.341.1:339.9/430

Т. О. Соболева, канд. екон. наук, доцент
кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто сильні й слабкі сторони національної інноваційної системи Німеччини. Наголошено на зв'язку обраних пріоритетів інноваційної політики з можливостями та загрозами в інноваційному розвитку країни.